

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ**

Б. МАТЧОНОВ

БИОЛОГИЯДАН МАСАЛА ВА МАШҚЛАР ЕЧИШ

**ПЕДАГОГИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИ 5140400 БИОЛОГИЯ
МУТАХАССИСЛИГИ ТАЛАБАЛАРИ УЧУН ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА**

АННОТАЦИЯ

Ушбу ўқув қўлланмада бўлғуси биология ўқитувчиларининг илмий-методик тайёргарлигини, хусусан, методик кўникма ва малакалар таркиб топтириш ва ривожлантириш имкон берадиган биологиядан масала ва машқлар ечиш методикасини ўз ичига олган.

Ўқув қўлланмадан “Ботаникани ўқитишда масала ва машқлар ечиш методикаси”, “Зоологияни ўқитишда масала ва машқлар ечиш методикаси”, “Одам ва унинг саломатлигини ўқитишда масала ва машқлар ечиш методикаси”, “Биология (Цитология ва генетика асослари)ни ўқитишда масала ва машқлар ечиш методикаси” ўрин олган.

Масъул муҳаррир: биология фанлари доктори, профессор А.Т. Ғофуров

Такризчилар: Низомий номидаги ТДПУ биология ва инсон ҳаётий фаолияти муҳофазасини ўқитиш методикаси кафедрасининг мудирини, биология фанлари номзоди, доцент С.С. ФАЙЗУЛЛАЕВ
Қори-Ниёзий номидаги ЎзПФИТИ илмий ходими, педагогика фанлари номзоди И.Ш. ИСМАТОВ

Мазкур дарслик Олий ўқув юртлиаро илмий-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Кенгаш Президиумининг 2007 йил да бўлиб ўтган - сонли баённомаси қарорига мувофиқ педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик сифатида нашрга тавсия этилган.

Низомий номидаги ТДПУ

СЎЗБОШИ

Ушбу ўқув қўлланма олий педагогик таълимнинг «Биология ва инсон ҳаётий фаолияти муҳофазаси» мутахассислиги учун тайёрланган «Биологиядан масала ва машқлар ечиш» ихтисослик курсининг ишчи дастури асосида ёзилган бўлиб, унда умумий ўрта таълим мактабларида биологияни ўқитишда масала ва машқлар ечиш масалалари ўз аксини топган.

Ўқув қўлланмада бўлғуси биология ўқитувчиларини педагогик фаолиятда масала ва машқлар ечиш методикасини билан таништириш орқали уларни илмий-методик жихатдан тайёрлаш самарадорлигини ошириш масалаларига эътибор қаратилди.

Масала ва машқларнинг мазмуни, турлари ва қийинчилик даражалари умумий ўрта таълим мактабларида ўқитиладиган биология ўқув фанининг тармоқларига мос ҳолда танланди.

Ўқувчиларнинг ёшлик ва психологик хусусиятларини эътиборга олган ҳолда уларга индивидуал ва тафовутлаб ёндошиш масалалари, умумий ўрта таълим мактабларининг 5-6 синфларида “Ботаника”, 7-синфда “Зоология”, 8-синфда “Одам ва унинг саломатлиги”, 9-синфда “Биология” (Цитология ва генетика асослари)ни ўқитиш жараёнида масала ва машқлар ечиш масалалари ёритилган.

Ихтисослик курсининг назарий масалалари маъруза, амалий масалалари лаборатория машғулоти сифатида ташкил этиш методикаси ишлаб чиқилди.

Лаборатория машғулотларини ўтказишда педагогик технологиялар, хусусан, модулли таълим, муаммоли таълим, ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг кичик гуруҳларда ўқитиш, командада ўқитиш методидан фойдаланиш учун замин тайёрлаш мақсадида ҳар бир мавзу якунида талабаларнинг мустақил бажариши учун ўқув топшириқлари мустақил иш мавзулари берилди.

Талабаларнинг мустақил иши ва изланишини ташкил этиш мақсадида машғулот якунида келгуси машғулот учун тайёргарлик кўришга замин тайёрлайдиган масала ва машқлар тизими ишлаб чиқилди.

Дарслик биринчи марта чоп этилаётганлиги учун камчиликлардан холи бўлмаслиги табиий ҳол. Мазкур камчиликларга барҳам бериш мақсадида ҳамкасбларимиз томонидан билдирилган фикр-мулоҳазалар, таклифлар учун муаллиф олдиндан самимий ташаккур ва миннатдорчилик изҳор этади.

Фикр ва мулоҳазаларни Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университетида юборишингизни сўраймиз.

Муаллиф

Биологияни ўқитишда масала ва машқлардан фойдаланиш

Мазкур курснинг вазифалари:

- Талабаларда биология ўқитишда масала ва машқлардан фойдаланиш учун зарур бўлган методик билимларни шакллантириш, кўникмаларни таркиб топтириш;
- Ўқувчиларнинг мустақил ва ижодий фикр юритиш кўникмаларини ривожлантириш мақсадида таълим-тарбия жараёнида турли мантиқий йўналишдаги масала ва машқлардан фойдаланишга ўргатиш;
- Биологияни ўқитишда масала ва машқлардан фойдаланиш бўйича дарс, дарсдан ва синфдан ташқари машғулоти ишланмаларини лойиҳалаш кўникмаларини таркиб топтириш ҳисобланади.

Талабалар билимига қўйиладиган талаблар:

Талабалар қўйидаги билимлар:

Биологияни ўқитишда қўлланиладиган масала ва машқларнинг ўзига хос хусусиятлари, турлари, гуруҳлари;

Биологиядан масала ва машқлар ечиш жараёнида ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш, ўқувчиларга тавофутлаб ва индивидуал ёндошиш йўллари;

Ўқувчиларни кичик гуруҳларда ўқитиш, ижодий изланишларни ташкил этиш, ўқувчиларда ижодий ва мустақил фикрлашни таркиб топтириш усуллари билиши лозим;

Ушбу ўқув курси давомида талабаларда қўйидаги кўникмалар таркиб топтиради:

- Илмий, илмий-методик журналларда чоп этилган ва интернет орқали берилган таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган масала ва машқлар ҳақидаги мақолалар ва ахборотларни таҳлил қилиш, ўз педагогик фаолиятида фойдаланиш;
  - Биологияни ўқитишда масала ва машқлардан фойдаланган ҳолда дарс, дарсдан ташқари ишлар ва синфдан ташқари машғулотларнинг ишланмаларини лойиҳалаш.
  - Ўқувчиларнинг билимларини назорат қилиш ва баҳолашнинг самарали йўллари қўллаш, рейтинг тизимини амалга ошириш.
- Ўқувчиларнинг мустақил билим олиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришда масала ва машқларнинг аҳамияти, турлари, даражалари.

Режа:

1. Масала ва машқларнинг ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш, қизиқишини орттиришдаги роли.
2. Биологияни ўқитишда фойдаланиладиган масала ва машқларнинг турлари, ўқувчиларга тавофутлаб ва индивидуал ёндашиш.

Ўзбекистон Республикаси таълим тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг назарий асоси саналган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талабларидан бири ўқувчиларда ижодий ва мустақил фикрлашни ривожлантириш саналади. Фикр инсон фаолияти, унинг ўз кучи, қудрати ва билимини ташкил этувчи маънавий-инсоний сифатидир. Фикр ривожини ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи бўлганлиги учун, ўқитиш жараёнида ўқувчиларнинг ижодий ва мустақил фикр юритишни кўникмаларини ривожлантириш зарур.

Ўқувчиларнинг ижодий ва мустақил фикр юритишни кўникмаларини ривожлантиришда биологиядан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида масала ва машқлар ечишни йўлга қўйиш муҳим аҳамият касб этади:

1. Ўқувчиларнинг биологиядан ўзлаштирган назарий билимларни амалиётга қўллаш орқали мустақамлиги таъминланади.
2. Ўқувчиларда мантиқий, ижодий ва мустақил фикр юритиш кўникмалари ривожлантирилади.
3. Ўқувчиларнинг биологияни ўзлаштиришга бўлган қизиқиши ортади, илмий дунёқараши кенгайди.
4. Ўқувчиларнинг билиш фаолияти фаоллашади, таълим самарадорлиги ортади.

Аввало ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва фаоллаштириш муаммосини англаб олиш лозим.

Таълим жараёнида ўқувчи ўқитувчининг бевосита раҳбарлигида, таълим мазмуни, методлари, воситалари ва шакллари ёрдамида органик оламнинг қонуниятлари, ҳодиса ва воқеаларнинг моҳияти, ўзига хос хусусиятларини ўрганади ва билим, кўникма ва малакаларни эгаллайди. Бундан кўриниб турибдики, ўқувчилар учун ўқув жараёни билиш жараёни, унинг фаолияти эса билиш фаолиятидир.

Ўқитувчи таълим жараёнида ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этади, бошқаради, назорат қилади, баҳолайди ва ўқитишдан кўзда тутилган таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларни амалга ошириш орқали шахснинг ҳар томонлама ривожланишига замин яратади.

Ўқитувчи учун таълим жараёни ўқувчиларнинг фаолияти билан узвий боғланган ва мазкур жараённи таҳлил қиладиган, умумлаштириб, тегишли